

УДК 65.011.56

Саченко С.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу
Тернопільського національного економічного університету

КОМП'ЮТЕРИЗОВАНИЙ ВНУТРІШНІЙ АУДИТ: ОЦІНКА ВИХІДНОЇ БАЗИ ТА АЛГОРИТМІЗАЦІЯ

COMPUTERIZED INTERNAL AUDIT: EVALUATION OF THE OUTPUT BASE AND ALGORITHMIZATION

АНОТАЦІЯ

У статті запропоновано послідовність створення оптимальної структури внутрішнього аудиту на основі попередньої детальної оцінки технічних, програмних, кадрових можливостей, а також якості оціночних алгоритмів. Запропоновано загальні рекомендації, прийнятні для всіх підприємств, що мають здійснюватися з урахуванням специфіки суб'єкта господарювання. Розроблено загальну схему алгоритму оцінки вихідних умов і результатів розвитку системи внутрішнього аудиту.

Ключові слова: бухгалтерський облік, суб'єкт господарювання, внутрішній аудит, комп'ютерний аудит.

АННОТАЦИЯ

В статье предложена последовательность создания оптимальной структуры внутреннего аудита на основе предварительной детальной оценки технических, программных, кадровых возможностей, а также качества оценочных алгоритмов. Предложены общие рекомендации, приемлемые для всех предприятий, которые должны осуществляться с учетом специфики предприятия. Разработана общая схема алгоритма оценки исходных условий и результатов развития системы внутреннего аудита.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, субъект хозяйствования, внутренний аудит, компьютерный аудит.

ANNOTATION

The purpose of the article is the theoretical argumentation of stages for running the procedures of assessing the initial conditions of forming the system for audit computerized carrying out and algorithm of its implementation. As researches results an optimal sequence of internal audit structure was suggested, which is based on the previous detailed evaluation of technical, policy, personnel capabilities and a quality of evaluation algorithms. General recommendations were proposed which are acceptable to all enterprises that have to be implemented taking into account the specific of the market participant. The general scheme of algorithm for estimation of initial conditions and results of the internal audit was developed.

Keywords: accounting, market participant, internal audit, computer audit.

Постановка проблеми. Розвиток комп'ютерної техніки та широке її використання для цілей формування інформації в галузі бухгалтерського обліку сприяє посиленню її ролі при прийнятті управлінських рішень. Швидке опрацювання облікових даних і виведення результатів дає змогу керуючим ланкам оперативно впливати на процеси, що відбуваються на підприємстві. Проте не завжди отримана інформація повною мірою відповідає дійсному стану об'єктів обліку.

Практика свідчить, що облікові дані можуть бути неточними через допущення помилок або умисне викривлення. Управлінські рішення, прийняті на основі їх використання, теж характери-

зуватимуться суб'єктивністю. Для подолання цієї проблеми важливо досягти чіткої відповідності, правдивості та неупередженості облікової інформації. Одним з важливих важелів уможливлення виконання такого завдання є налагодження ефективної системи внутрішнього аудиту.

Актуальність та ефективність його застосування в сучасних умовах посилюється наявністю й активним використанням сучасної комп'ютерної техніки. Вона дозволяє без надмірних витрат автоматизувати низку контрольних процесів. Це дає змогу оперативно отримувати результати контролю та вживати відповідні управлінські заходи, спрямовані на усунення недоліків як в обліку, так і в процесі діяльності суб'єкта господарювання.

У зв'язку з відсутністю єдиної позиції з питань регулювання та організації системи внутрішнього аудиту в умовах комп'ютерного середовища існує об'єктивна потреба у вирішенні цієї проблеми на теоретичному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Посилення зацікавленості практиків у розвитку можливостей швидкого контролю об'єктів обліку з допомогою комп'ютерних програм супроводжується адекватною реакцією науковців. В сучасних умовах дослідженням питань автоматизації контролю, в тому числі такого його різновиду, як аудит, займається багато вчених, зокрема, Л.М. Бойко [1], О.А. Зоріна [2], С.В. Івахненко [3], Б.В. Кудрицький [4], Д.В. Людвенко [5], А.О. Саюн [7], Н.М. Хорунжак [8] та ряд інших вітчизняних науковців.

Проблематика формування теоретичних основ комп'ютерного аудиту висвітлюється в працях Л.М. Бойко. Науковцем, зокрема, визначено передумови комп'ютеризації аудиторської діяльності в Україні, розглянуто теоретичні основи комп'ютерного аудиту як науки, сформульовано принципи і вимоги до проведення комп'ютерного аудиту суб'єктів господарської діяльності та сформульовано означення, яке визначає комп'ютерний аудит як перевірку даних комп'ютерного обліку і показників електронної фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою визначення їх достовірності, повноти та відповідності чинному законодавству [1, с. 385, 387].

Схожу позицію виражає О.А. Зоріна, акцентуючи увагу на проблемах комп'ютеризації та перспективах використання сучасних інформаційних технологій в цій галузі [2, с. 25].

Аналізуючи сучасний стан автоматизації аудиторської діяльності в Україні, Б.В. Кудрицький виявляє та характеризує існуючі проблеми, а також вносить пропозиції щодо їхнього вирішення. Основною причиною недостатньої якості та ефективності комп'ютеризації автор вважає те, що досі головними засобами автоматизації аудиторської діяльності в Україні все ще залишаються MS Word та MS Excel, використання яких не дуже далеко вийшло за рамки калькулятора та друкарської машинки [4, с. 320, 322].

Позиція Д.В. Людвенка не така песимістична, оскільки він, визнаючи наявність ризиків для системи внутрішнього контролю підприємств різних галузей, пов'язаних з використанням автоматизованих систем бухгалтерського обліку, одночасно обґрунтовує перспективи розвитку програм по автоматизації аудиторської діяльності. До таких вчений, зокрема, відносить: створення майстра по настроюванню користувачами алгоритмів формування бухгалтерської й податкової звітності на основі імпортованих даних бухгалтерського обліку; вбудовування методології аудиту в частині робочих документів аудитора, бази потенційних порушень, можливостей опису бізнес-процесів. Одночасно науковець вважає, що бездумна комп'ютеризація може призвести до такої його автоматизації, яка потягне за собою ряд помилок при проведенні аудиту [5, с. 141].

Вирішення цієї дилеми лежить в площині наукового обґрунтування доцільних меж та методик аудиту в умовах комп'ютеризації. А різноманітність можливих варіантів застосування його способів і прийомів залежить не лише від специфіки галузі, до якої належить суб'єкт аудиту, а й від технічних рішень і можливої математичної інтерпретації та формалізації.

У цьому контексті наочним прикладом є дослідження Н.М. Хорунжак, у яких обґрунтовується доцільність застосування логіко-статистичних інформаційних моделей для діагностики стану об'єктів обліку. Науковець розробила засади формування логіко-статистичної моделі такого об'єкта обліку, як фінансове забезпечення, встановила особливості та побудувала графічні зображення модифікацій, побудувала блок-схему автоматизації контролю стану об'єктів обліку на базі ЛСІМ, а також розробила макет сигнального результатного документа [8, с. 88]. Орієнтація на прикладний характер є найбільш бажаним результатом досліджень. Справедливо визнати, що в останні роки така мета ставиться багатьма вченими, як найвищий пріоритет і результатом є розробка низки практичних моделей комп'ютеризації аудиту для суб'єктів різних галузей. Основою таких розробок виступає оцінка можливостей існуючих програмних продуктів, обґрунтування шляхів їх удосконалення з позиції виконання процедур

аудиту (контролю), формалізація аудиторських процедур і рішень завдань контролю.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Врахування потреби конкретних суб'єктів у формуванні та використанні оптимальної системи внутрішнього аудиту вимагає проведення попередньої оцінки вихідного технічного, програмного та правового забезпечення. Відсутність теоретичних засад здійснення такої оцінки, зокрема, обґрунтування її послідовності, критеріїв, потребує пошуку відповідних наукових рішень.

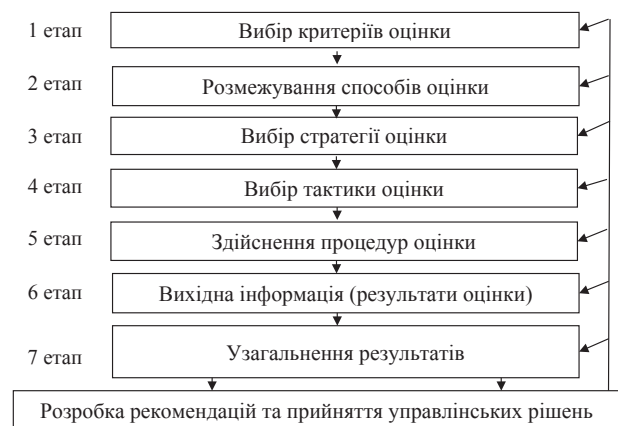
Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні етапів проведення процедур оцінки вихідних умов формування системи комп'ютеризованого проведення аудиту та алгоритму її здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Швидкісний ріст рівня технічної оснащеності процесів обліку та контролю має винятковий вплив на їхню методичку і методи. В умовах загострення кризи та жорсткої конкуренції їхнє використання суб'єктами господарювання стає дієвим важелем досягнення підвищення ефективності діяльності.

Створення оптимальної структури внутрішнього аудиту (контролю) можливе на основі попередньої детальної оцінки технічних, програмних, кадрових можливостей, а також якості оціночних алгоритмів. Послідовність її проведення повинна включати низку етапів:

- встановлення критеріїв оцінки;
- вибір оптимального способу оцінки (обґрунтування стратегії та тактики);
- здійснення процедур оцінки (включаючи експертні, математичні та емпіричні методи);
- узагальнення результатної інформації;
- формування рекомендацій щодо доцільних заходів з удосконалення системи аудиту (рис. 1).

Складові, зображені на рис. 1, можуть використовуватися щодо різних видів забезпечення.

Рис. 1. Етапи проведення оцінки вихідної бази комп'ютеризації аудиту*

Примітки: * – послідовність може бути застосована щодо оцінки технічного, програмного, кадрового та інших видів забезпечення

Правильно обрані критерії оцінки сприятимуть виробленню оптимальних варіантів аудиту, в основі яких лежать реальні вихідні умови конкретного підприємства. Більш предметні дослідження, зокрема, пов'язані з обґрунтуванням та вибором критеріїв оцінки, повинні здійснюватися, як уже зазначалося, з урахуванням специфіки суб'єкта господарювання. Проте загальні рекомендації, прийнятні для всіх підприємств, полягають у такому:

– для здійснення оцінки технічного забезпечення розвитку аудиту на основі комп'ютеризації слід використовувати SWOT-аналіз;

– оцінка програмного забезпечення вимагає дослідження існуючих можливостей та придатності й гнучкості програмного продукту, який використовується підприємством для ведення обліку до його доповнення з метою рішення контрольних задач;

– задля раціонального кадрового забезпечення слід встановити можливості виконання контрольних функцій з мінімальною зміною структури працівників (прийнятним є також варіант розширення функціональних повноважень бухгалтерських працівників на засадах додаткової оплати в межах чинного законодавства).

Загальна схема алгоритму оцінки, доцільна до використання різними суб'єктами, повинна включати: опрацювання вихідної інформації щодо стану програмного, технічного чи кадрового забезпечення, формування матриць побудови системи внутрішнього аудиту з відповідною базою даних, здійснення оцінки потенційного рівня витрат на запровадження обраного варіанту контролю та низку інших блоків (рис. 2).

Акцент на ефективності аудиту органічно впливає з сучасних потреб оптимізації діяльності на засадах максимального використання усіх наявних можливостей. Окрім того, комп'ютеризація аудиту має низку власних переваг щодо формування неупередженої інформації для прийняття управлінських рішень. Загальна ефективність вжитих заходів (в тому числі запровадження внутрішнього аудиту, реалізація рішень, прийнятих на основі його даних, а також їхні результати) має формуватися як інтегрований показник.

Тому справедливим є твердження, що з розвитком аудиторської діяльності виникає необхідність розробки методологічної бази комп'ютеризації процесу аудиту. А основними факторами, які обумовлюють відхилення фактичних даних від запланованих, є: відсутність вхідних документів чи інших документальних

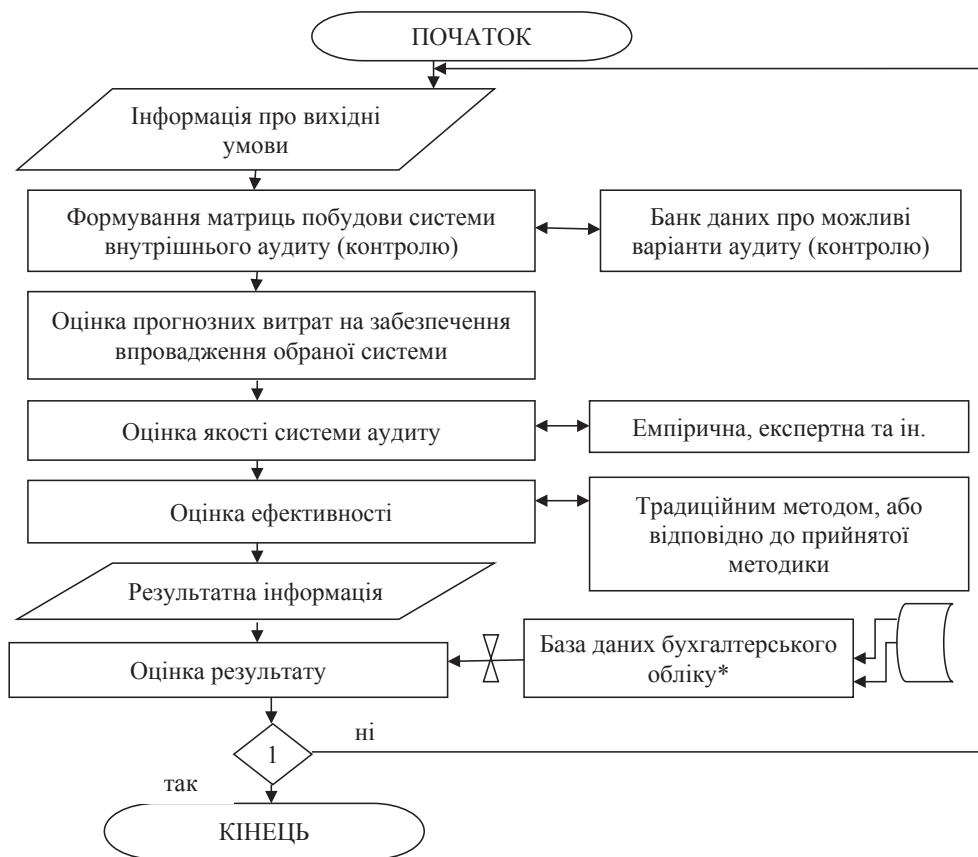

Рис. 2. Алгоритм оцінки вихідних умов і результатів розвитку (удосконалення) системи внутрішнього аудиту (контролю)

Примітки: 1 – «Результат задовільний?»; * – в частині досягнення економії коштів завдяки контрольним діям, рішенням і заходам за результатами внутрішнього аудиту

свідчень про факти господарської діяльності; незадовільний рівень надійності внутрішнього контролю в середовищі електронної обробки даних ЕОД; відсутність впевненості у надійності облікових програм клієнта та систем захисту інформації упродовж періоду, за який проводять аудиторську перевірку; можливість підвищення ефективності роботи з допомогою аудиторських комп'ютерних засобів [6, с. 202].

Досягнення кращих показників вимагає високої оперативності та мобільності інформаційних потоків, тобто більш широкого застосування комп'ютерних технологій для цілей управління. В умовах глобалізації та значного збільшення міжнародних зв'язків вітчизняних суб'єктів господарювання роль комп'ютерних інформаційних технологій як важливого інструменту підвищення ефективності суттєво зростає. Специфіка умов і особливості здійснення діяльності (особливо для суб'єктів, що мають значну територіальну розрізненість, різноманітність потреб і галузей, які їх забезпечують, необхідність узгодження інтересів учасників тощо) вимагають формування адекватної сучасним вимогам системи управління. Вона повинна бути облаштована відповідно до існуючого на даний час рівня розвитку інформаційних технологій, в тому числі в галузі аудиту.

Загальновідомі переваги комп'ютеризації аудиту (зниження затрат часу, коштів, багаторазове використання результатів і можливість швидкої їхньої передачі різним зацікавленим внутрішнім користувачам), на жаль, до сьогодні не є переконливим аргументом для низки суб'єктів господарювання. Причин такого становища багато, і вони активно дискутуються та обговорюються в наукових колах. Основна з них – неготовність використання більш складних аналітичних методів для виявлення чинників і напрямів підвищення ефективності діяльності.

Висновки. Використання ж аналітичного інструментарію, особливо за наявності відповідних комунікаційних складових і використання сучасних інформаційних технологій, уможливить дійсно високу дієвість системи внутрішнього аудиту. Проведена оцінка вітчизняної наукової літератури останніх років свідчить, що питанням розвитку інформаційних технологій приділяється все більше уваги. Проте найбільше вони аналізуються та розвиваються науковцями в галузі технічних наук. Як виявляється, дана проблематика близька і до галузі аудиту,

оскільки відіграє надзвичайно важливу роль в забезпеченні його ефективного застосування суб'єктами господарювання для власних управлінських потреб.

Сформовані загальні теоретичні основи та розроблені етапи і блок-схема оцінки вихідних умов формування дієвої системи внутрішнього аудиту послужать базою вироблення найбільш адекватної його моделі для конкретного підприємства. Для формування цілісної моделі важливо сформулювати теоретичні основи й обґрунтувати критерії оцінки, її показники та здійснити їх формалізацію. Окрім цього, задля отримання високих результатів та підвищення ефективності діяльності в цілому слід поєднувати використання результатів аудиту з проведенням детальних аналітичних обчислень причин і можливих наслідків подолання негативних явищ. Тому перспективним напрямом досліджень є розробка методик здійснення такого аналізу і обґрунтування на їх підставі адекватних управлінських заходів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко Л.М. Теоретичні основи комп'ютерного аудиту / Л.М. Бойко, О.В. Пустяк // Коштовне господарство міст. – 2013. – № 108. – С. 385–389.
2. Зоріна О.А. Автоматизація аудиту в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О.А. Зоріна // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2008. – № 2. – С. 25–30.
3. Івахненко С.В. Поняття комп'ютерного контролю та аудиту / С.В. Івахненко // Вісник Міжгалузевого інституту управління. – 2009. – № 2. – С. 56–60.
4. Кудрицький Б.В. Комп'ютеризація аудиторської діяльності в Україні: проблеми та шляхи подолання / Б.В. Кудрицький // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – № 18. – С. 320–327.
5. Людвенко Д.В. Проблеми та шляхи використання інформаційних технологій у сфері обліку та аудиту / Д.В. Людвенко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 1(56). – С. 137–141.
6. Проблеми і перспективи розвитку аудиту в Україні: [монографія] / [М.С. Пушкар, Я.В. Мех, Р.Р. Кулик та ін.]; за заг. ред. М.С. Пушкаря. – Тернопіль: Карт-бланш, 2012. – 220 с.
7. Саюн А.О. Проблеми і перспективи розвитку автоматизації аудиту в Україні / А.О. Саюн // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 3(18). – С. 261–265.
8. Хорунжак Н.М. Логіко-статистичні інформаційні моделі та перспективи їхнього використання для діагностики стану процесу фінансування бюджетних установ / Н.М. Хорунжак // Торгівля і ринок України. – 2013. – № 36. – С. 88–101.